

Ratio mediacji a przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece w postępowaniu przygotowawczym

I. Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece

1. Charakterystyka problematyki rodzinnej

Brutalizacja życia, z którą stykamy się bezpośrednio lub pośrednio – dzięki np. relacjom w środkach masowego przekazu, coraz częściej odzwierciedla rzeczywisty obraz świata przestępczego i szerokiego działania sprawców. Przemoc dotyka też sfery życia domowego i **narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowanie godności osobistej. Prawem każdego człowieka jest prawo do bezpieczeństwa osobistego** (podkr. – D. S.-B.), sankcjonowane choćby przez Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹, która jest źródłem powszechnie obowiązującego prawa i stanowi część krajowego porządku prawnego.

We współczesnym świecie nastąpiła transformacja modelu rodziny – obok klasycznego, sformalizowanego (z dziećmi lub bez nich) spotykamy również związki nieformalne, partnerskie². Zauważyć można, że coraz powszechniejszym zjawiskiem jest rozpad związków, które do tej pory stanowiły rodzinę – zarówno sformalizowanych, jak i nieformalnych. Wpływa to na warunki wychowania dzieci, coraz więcej z nich wychowywanych jest przez jednego rodzica, często jedynie przy symbolicznym udziale drugiego. Wiele dzieci wychowuje się w nowych związkach, powstających po rozwodzie lub rozstaniu partnerów. Zmienia się również sposób wychowywania dzieci, ponadto częstym zjawiskiem jest brak ścisłego emocjonalnego kontaktu i porozumienia z zapracowanymi rodzicami. Na proces kształtowania postaw dzieci i dorastającej młodzieży ogromny, niespotykany wcześniej wpływ mają media, przede wszystkim internet, co oddziałuje też na przebieg procesów wychowawczych i często prowadzi do powstawania wielu problemów interpersonalnych, zarówno w rodzinach, jak i w funkcjonowaniu społecznym.

¹ Sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., ratyfikowana przez Polskę 19.1.1993 r., Dz.U. Nr 61, poz. 284 ze zm.

² Jak pisze H.R. Shaffer, omawiając problem współczesnego zjawiska przekształceń formy rodziny, brak jednak jakichkolwiek dowodów na to, by fakt rozwijania się w rodzinie innej niż tradycyjna wpływał niekorzystnie na dzieci. Badania wskazują, że o zdolnościach przystosowawczych decyduje sposób funkcjonowania rodziny, tj. jakość wzajemnych relacji, a nie ich struktura (H.R. Schaffer, Psychologia dziecka, Warszawa 2009, s. 143).

Należy zauważyć, że konflikt w rodzinie można rozważać w dwóch aspektach. Pierwszy z nich dotyczy samych rodziców, może się powiększać i prowadzić do rozwiązania w formie separacji lub rozwodu, oraz drugi dotyczy relacji między rodzicami a dzieckiem i wynika z postrzegania dziecka jako swego przedmiotu własności bez uwzględnienia jego prawa do rozwoju osobowości. Sam konflikt rodzinny bardzo często jest wielowątkowy, może narastać przez długi czas i dotyczyć bliskich relacji o podłożu emocjonalnym, psychologicznym, a także społecznym. Rozpad więzi rodzinnych i partnerskich rodzi rozgoryczenie, złość, agresję, co w następstwie może powodować naruszanie praw drugiej osoby, których integralnym elementem jest m.in. prawo do rozwoju osobistego, wyrażania własnych opinii, decydowania o własnym losie, czyli prawo do stanowienia o sobie. Na tym tle może dochodzić również do aktów przemocy, w których zauważalny jest element przewagi sprawcy nad ofiarą. Owa przewaga może mieć również heterogeniczny charakter, mianowicie może być to przewaga: ekonomiczna, fizyczna, uzależniająca bezpośrednio ofiarę od sprawcy lub emocjonalna i psychiczna, powstająca na tle wielu różnic, choćby w wykształceniu, lub odmienności kulturowych. Takie zachowania mogą być również spowodowane nadużywaniem alkoholu lub/i innych używek oraz skłonnością do awantur i przemocy. Naturalnie ofiary często starają się przeciwstawić aktom przemocy i podejmują próby rozmowy ze sprawcami, stawiają im nawet warunki, grożą odejściem lub szukają wsparcia i zrozumienia u bliskich. Problemem ich jest jednak zespół stresu pourazowego – PTSD (*Post Traumatic Stress Disorder*), który może przyjmować postać np. syndromu bitej kobiety. Objawami mogą tu być niska samoocena, depresja, strach, unikanie myśli i rozmów związanych z urazem, unikanie osób, miejsc, sytuacji, które przypominają o traumatycznym zdarzeniu, poczucie zubożenia w życiu uczuciowym, przeświadczenie o braku perspektyw na karierę czy udane życie rodzinne oraz wzmożona drażliwość, wybuchy złości, oczekiwanie wymaganym zagrożeń itp.³ Stan ten może się utrzymywać wiele lat, a dzieje się tak, jak zauważa A. Lipowska-Teutsch, na skutek powstawania nieodwracalnych zmian pourazowych w centralnym układzie nerwowym ofiary, których źródłem mogą być mechaniczne uszkodzenia mózgu, jak też wpływ długiego i intensywnego stresu⁴. Do tego dochodzą towarzyszące zawsze zjawiskom konfliktowym związanym z relacjami międzyludzkimi silne emocje, które nie pozwalają na rzeczowy i racjonalny osąd sytuacji. Dlatego też skonfliktowane strony potrzebują fachowej pomocy. Zaś ocena rozwiązywania konfliktów rodzinnych mających związek z przemocą wymaga zgłębienia aspektu zjawiska samej przemocy⁵ oraz wglądu w specyficzne mechanizmy relacji między osobą pokrzywdzoną a stosującą przemoc. Tym bardziej że osoby doznające przemocy domowej przejawiają bardzo często postawy, które trudno zrozumieć osobie niebędącej w takiej sytuacji. Chodzi tu szczególnie o brak konsekwencji w postępowaniu, która ma swoje źródło m.in. w wahaniach uczuć – od nienawiści, chęci zemsty, po pełne oddanie i obronę sprawcy. Jeśli nie uda się w racjonalny sposób zrozumieć tych aspektów, będzie trudno z przekonaniem wprowadzać niezbędne procedury prawne.

³ A. Lipowska-Teutsch, *Wychować, wyleczyć, wyzwolić*, Warszawa 1998, s. 49–50.

⁴ R.K. James, B.E. Gilliland, *Strategie interwencji kryzysowej*, Warszawa 2004, s. 179–180.

⁵ Por. A. Sitarska, *Przemoc w rodzinie a mediacja*, Prok. i Pr. 2006, Nr 1, s. 57.

2. Pojęcie przemocy

Przemoc jest definiowana przez psychologów jako intencjonalna agresja naruszająca dobra i prawa innej osoby, powodująca szkody fizyczne i psychiczne, opierająca się na przewadze sprawcy nad ofiarą⁶.

Pojęcie przemocy nie jest natomiast zdefiniowane w Kodeksie karnym. Aczkolwiek aktualnie obowiązujący Kodeks karny wielokrotnie posługuje się tym pojęciem choćby sytuując przemoc jako znamię czynu zabronionego w podstawowej lub w kwalifikowanej postaci. Pojęcie przemocy w takim właśnie rozumieniu, tzn. jako znamię czynu zabronionego, występuje w Kodeksie karnym:

- w art. 153 KK – jako stosowanie przemocy wobec kobiety ciężarnej w celu przerwania ciąży;
- w art. 191 § 1 KK – jako stosowanie przemocy wobec osoby w celu zmuszenia do określonego zachowania, zaniechania lub znoszenia;
- w art. 191a § 1 KK – jako użycie przemocy w celu utrwalenia wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnych;
- w art. 197 § 1 KK – jako stosowanie przemocy w celu doprowadzenia do obcowania płciowego;
- w art. 203 KK – jako użycie przemocy w celu doprowadzenia innej osoby do uprawiania prostytucji.

Ponadto przestępstwa, o których mowa m.in. w art. 148, 156, 157, 157a § 1, art. 158, 159, 166, 193 KK, także mogą być popełnione z użyciem przemocy, aczkolwiek KK w tych przypadkach nie posługuje się pojęciem przemocy jako znamieniem czynu zabronionego⁷.

Kodeks karny w art. 207 określa przemoc domową jako **znęcanie się fizyczne i psychiczne nad osobą najbliższą** (podkr. – D. S.-B.) lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą niepodradną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny. Zatem, w polskim obszarze prawnym przemocą jest nie tylko bicie i stosowanie przymusu fizycznego, lecz także działania wpływające na psychikę ofiary, które są równie niebezpieczne dla jej życia i zdrowia. Uznaje się, że sprawca przemocy, to także osoba, która oddziałuje na psychikę pokrzywdzonego i może wywoływać u niego taki stan, w którym nie będzie on mógł przeciwstawić się jego woli. Stan ten można osiągnąć już samą groźbą bezprawną, ale groźba „musi być rzeczywista i dotyczyć dóbr istotnych dla pokrzywdzonego, tak by wzbudzała obawę ich utraty”⁸.

Zgodnie ze stanowiskiem SN, który wypowiedział się na temat kodeksowego rozumienia kategorii „znęcania się” ujętej w art. 207 KK – pojęcie to zawiera w sobie istnienie przewagi sprawcy nad osobą pokrzywdzoną, której nie może się ona przeciwstawić lub może to uczynić w niewielkim stopniu. Nie jest zatem możliwe wzajemne znęcanie się nad sobą małżonków w tym samym czasie⁹.

⁶ J. Blachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2001, s. 259–266.

⁷ Por. A. Staszak, *Przemoc, szczególnie udręczenie i okrucieństwo jako znamię czynu zabronionego*, Prok. i Pr. 2008, Nr 12, s. 33–35.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Wyr. SN z 11.2.2003 r. (IV KKN 312/99, Prok. i Pr. 2003, Nr 9, poz. 3).

Ustawodawca precyzuje pojęcie „przemocy w rodzinie” w ustawie z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁰. W preambule zawarto stwierdzenie, że przemoc w rodzinie narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowanie godności osobistej. W art. 2 tej ustawy przemoc domowa została zdefiniowana jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych¹¹, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalskość cielesną, wolność – w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Reasumując, pojęcie przemocy można zdefiniować jako wszelakie użycie siły fizycznej i psychicznej, bez względu na jej natężenie i rozmiar, zawierające element przewagi sprawcy nad osobą pokrzywdzoną, której nie może się ona przeciwstawić. Działanie to jest skierowane wobec drugiej osoby i podjęte w celu zmuszenia jej do określonego zachowania, zaniechania lub znoszenia – zgodnego z wolą sprawcy, w następstwie którego osoba pokrzywdzona narażona jest na niebezpieczeństwo powodujące szkody zarówno w sferze fizycznej, jak i psychicznej. Niewątpliwie jest to działanie zawinione, może być powtarzające się i dokonywane z premedytacją i z góry powziętym zamiarem.

3. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w praktyce organów państwa

Pisząc o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, należy odwołać się do regulacji najbardziej podstawowych w tym zakresie. Jak wynika z analiz S. Janczarka, postanowienia Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności przewidują w zakresie ochrony tych praw, obok powstrzymywania się państwa od naruszeń praw człowieka, obowiązek zapewnienia nienaruszalności praw jednostki przez innych oraz określenie form pomocy poszkodowanym. Prawa przewidziane w Konwencji mają być skuteczne i efektywne a nie teoretyczne i martwe. Autor zwraca uwagę na fakt, że Trybunał, rozpatrując problematykę przemocy wobec kobiet, czyni to w różnych kontekstach: naruszenia prawa do życia (art. 2 Konwencji), zakazu tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania (art. 3 Konwencji), zakazu dyskryminacji (art. 14 w zw. z art. 2 i 3 Konwencji), naruszenia prawa do skutecznego środka odwoławczego (art. 13 Konwencji) w postaci braku możliwości dochodzenia na szczeblu krajowym stosownego zadośćuczynienia, prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8 Konwencji) oraz problematyki gwałtu jako jednej z form przemocy wobec kobiet i braku skuteczności działań organów państwowych prowadzących do pociągania do odpowiedzialności sprawców tego rodzaju przestępstw¹². Oczywiście nie tylko kobiety są ofiarami przemocy w rodzinie, ale powyższy przykład ilustruje pewne tendencje w działalności orzeczniczej ETS.

¹⁰ Dz.U. Nr 180, poz. 1493 ze zm.

¹¹ Pojęcie osoby najbliższej zostało zdefiniowane w art. 115 § 11 KK. Jest nią małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

¹² S. Janczarek, Strasburg o kobietach, Na Wokandzie 2012, Nr 1(11), s. 29–30.

Na gruncie aktualnie obowiązujących przepisów prawa w Polsce mamy do czynienia z niewystarczającą ochroną ofiary przemocy domowej i nieskutecznymi narzędziami pozwalającymi izolować sprawcę przemocy od pokrzywdzonego. Pokrzywdzeni często borykają się z problemami praktycznymi, na co zwraca uwagę m.in. A. Kowalczyk pisząc np. o problemach związanych ze zobligowaniem sprawcy przemocy w rodzinie do opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub o kwestiach związanych z zakazem zbliżania się sprawcy do pokrzywdzonego. Obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym gwarantuje ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która ma za zadanie zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie i zwiększenie świadomości społecznej oraz zwrócenie uwagi na przyczyny i skutki przemocy¹³. Regulacja była i jest niewystarczająca, mimo wprowadzenia ustawy z 10.6.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. Co prawda została wprowadzona istotna zmiana przez wprowadzenie nowego środka zapobiegawczego w postaci **nakazania sprawcy opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym**, ale środek ten uzależniony jest od powzięcia obawy przez prokuratora, że sprawca nadal będzie taką przemoc stosował. Pozostawia to zatem ocenę sytuacji odczuciom subiektywnym prokuratora. Ponadto środek ten jest stosowany jedynie na okres trzech miesięcy, z możliwością przedłużenia¹⁴. Jednak nie gwarantuje pełnego zabezpieczenia osoby pokrzywdzonej, gdyż jest orzekany na pewien czas i po tym okresie stwarza możliwość powrotu do mieszkania i dotychczasowych praktyk stosowanych przez sprawcę wobec najbliższych. Sprawca będący właścicielem lub współwłaścicielem lokalu jest pozbawiony możliwości korzystania z niego, przebywania w nim, ale nie jest pozbawiany możliwości dysponowania nim, jeżeli chodzi o wykonywanie uprawnień o charakterze cywilnoprawnym, co oznacza, że sprawca może zadecydować o przeznaczeniu lokalu, narażając tym samym pokrzywdzonego na dalsze psychiczne znęcanie. Zatem należałoby **uzależnić zastosowanie środka przede wszystkim od decyzji pokrzywdzonego** z jednoczesnym nałożeniem na sprawcę, wobec którego zastosowano nakaz opuszczenia lokalu – **dotatkowego obowiązku**, w trybie art. 72 § 1 pkt 6a KK, w postaci uczestniczenia w specjalnych programach korekcyjno-edukacyjnych, leczniczych lub podobnych o znaczeniu terapeutycznym.

Wśród założeń strategicznych przyjmowanych przez organy państwa w dziedzinie przeciwdziałania przemocy domowej do najważniejszych aktów należy zaliczyć **Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie**¹⁵, przyjęty w 2006 r. przez Radę Ministrów, w wyniku regulacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jak pisze S. Spurek, analizujący rolę prokuratury wynikającą z założeń tego programu, jest ona jednym z organów przewidzianych do realizowania strategii tego programu, polegającej m.in. na podejmowaniu **działań wspierających** skierowanych do ofiar przemocy,

¹³ A. Kowalczyk, Obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, Prok. i Pr. 2009, Nr 7–8, s. 136.

¹⁴ M. Lewoc, Przemoc w rodzinie – nowe narzędzia zapobiegawcze, Na Wokandzie 2011, Nr 7(10), s. 24–27.

¹⁵ Zob. http://ms.gov.pl/Data/Files/_public/ppwr/krajowy_program/krajowy-program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie.pdf.

mających na celu **przewycięzanie sytuacji kryzysowej, przerwanie cyklu przemocy i zapobieganie kolejnym jej aktom**. Ochrona ofiar przemocy powinna być realizowana przez opracowywanie i realizację konkretnych programów ochronnych, terapeutycznych, a także przez zabezpieczenie odpowiednich warunków, np. do przesłuchań ofiar przemocy w rodzinie¹⁶. Wśród działań interwencyjnych program wymienia tzw. strategie interwencyjne, a wśród działań terapeutycznych – tzw. strategie terapeutyczne. Z podmiotów realizujących te strategie, obok sądów, policji, powiatów i gmin wymieniona została także prokuratura, która ponadto powinna uczestniczyć w opracowywaniu programów ochrony ofiar przemocy. Jak więc widać, są to podmioty, które także mogą stwarzać dogodne warunki do prowadzenia mediacji i nie ma przeszkód, by cele strategii realizowane były także przez odpowiednie wspieranie wykorzystania tej instytucji w konfliktach mających podłoże w przemocy rodzinnej.

Działania w zakresie przeciwdziałania przemocy podejmuje również Ministerstwo Sprawiedliwości, m.in. podejmuje liczne akcje edukacyjne i informacyjne. Warto zwrócić uwagę na publikacje umieszczane na portalu www.pokrzywdzeni.gov.pl. Są tam podane wszelkie informacje, których ofiara przestępstwa potrzebuje, aby uzyskać fachową pomoc.

Obowiązki w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie ciąży zarówno na władzy ustawodawczej, wykonawczej, jak i na wymiarze sprawiedliwości. Ustawodawca, ze względu na specyficzny charakter zjawiska przemocy domowej, powinien stosować szczególnego rodzaju środki prawne, aby zapobiegać samej przemocy oraz aby chronić ofiary przed wtórną wiktyimizacją. Podobnie ogromnie ważne są tu działania organów wykonawczych i sądów. Należałoby się zatem zastanowić nad rzeczywistym wprowadzaniem i stosowaniem mediacji w realizowaniu powyższych celów, wskazanych również w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Chodzi o to, by stworzyć ofiarom przemocy domowej odpowiednie warunki powrotu do równowagi oraz o stosowanie środków adekwatnych do zaistniałego stanu rzeczy. Należy przy tym uwzględnić przede wszystkim potrzeby ofiary przemocy domowej, aby nie wywołać u niej poczucia bezsilności wobec otaczającej rzeczywistości.

II. Postępowanie przygotowawcze

Elementem konstrukcyjnym definicji przemocy, jak wskazano w tym i powyższym fragmencie opracowania, jest element przewagi sprawcy nad ofiarą. Jak słusznie zauważa A. Sitarska, eliminacja układu sprawca–ofiara wymaga, aby z tego układu usunięty został czynnik nierówności. Innymi słowy, warunkiem *sine qua non* rozwiązania konfliktu między osobą stosującą przemoc a jej ofiarą jest zrównanie praw obu stron¹⁷.

Bywa też, że doświadczenia z etapu postępowania przygotowawczego dla ofiary są przykre, szczególnie wtedy, kiedy brak jest poszanowania godności i intymności osoby

¹⁶ S. Spurek, Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Zadania dla Prokuratury, Prok. i Pr. 2007, Nr 1, s. 123–125.

¹⁷ A. Sitarska, *op. cit.*, s. 59.

pokrzywdzonej (brak odosobnionego, sprzyjającego miejsca przesłuchań – przyjazne pokoje przesłuchań). Wydaje się, że traktowanie przemocy w rodzinie jako przestępstwa ściganego na wniosek osoby pokrzywdzonej, a nie jako ściganego z urzędu, może powodować zbyt częste umarzanie na różnych etapach postępowań, zgodnie z przekonaniem, że skoro osoba pokrzywdzona sobie nie życzy pomocy, to po co stwarzać problem¹⁸.

O ile na etapie postępowania przygotowawczego domniemany sprawca przemocy i domniemana ofiara mają w miarę równoważne obowiązki i uprawnienia związane z postępowaniem dowodowym, o tyle – jak słusznie zauważa A. Sitarzka – balans stron ulega zmianie od momentu skierowania aktu oskarżenia do sądu. Na etapie postępowania sądowego pokrzywdzony traci status strony i staje się świadkiem w procesie. Jego miejsce zajmuje oskarżyciel publiczny, którego zadaniem jest przede wszystkim działanie na rzecz praworządności, natomiast reprezentacja interesu ofiary nie odgrywa dominującej roli. Chyba że pokrzywdzony skorzysta z instytucji oskarżyciela posiłkowego, ubocznego, subydiarnego lub powoda cywilnego. Dzięki temu staje się stroną w postępowaniu sądowym i zyskuje możliwość wpływania na bieg procesu. Jeżeli jednak do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej nie złoży odpowiedniego wniosku (art. 54, 62 KPK), w dalszej części postępowania będzie mógł uczestniczyć tylko jako świadek. W tym wypadku subsydium dla pokrzywdzonego będącego świadkiem może stanowić pomoc pełnomocnika¹⁹.

Zatem słuszne byłoby przeprowadzenie mediacji już na etapie postępowania przygotowawczego, kiedy siły stron są zbalansowane, pomimo ważkości problemu. Obecnie uprawnienie do skierowania sprawy do mediacji w postępowaniu przygotowawczym ma prokurator na podstawie art. 23a KPK bądź policja na podstawie art. 325i § 2 w zw. z art. 23a § 1 KPK. Natomiast inicjatywa skierowania sprawy do mediacji może pochodzić również od samego pokrzywdzonego bądź oskarżonego na zasadzie dobrowolności, co stanowi fundament postępowania mediacyjnego. Należy jedynie kompetentnie poinformować strony konfliktu karnego o możliwości przekazania sprawy do postępowania mediacyjnego i skutkach procesowych wyrażenia zgody na udział w tym postępowaniu, tym bardziej że standardy międzynarodowe mówią o informowaniu stron o istocie i znaczeniu mediacji dla rozstrzygnięcia sprawy. Zadanie to spoczywa na organach procesowych jako tych, które otwierają drogę do postępowania mediacyjnego, ponieważ one wiedzą, na użytek jakiej decyzji procesowej może zostać wykorzystana mediacja²⁰.

Jak więc słusznie podkreśla A. Rękas, wiele względów przemawia za tym, żeby głównym etapem procesu karnego, w czasie którego wykorzystuje się w praktyce instytucję mediacji, było postępowanie przygotowawcze, na tym etapie można bowiem najwcześniej osiągnąć pozytywne skutki mediacji zakończonej ugodą między skonfliktowanymi stronami oraz aby do sądów docierały sprawy, których nie udało się rozwiązać poza sądem przy wykorzystaniu innych instytucji²¹.

¹⁸ Por. R. Durda, Przemoc pokrzywdzonym przestępstwem. Co jeszcze możemy zrobić, Na Wokandzie 2011, Nr 7(10), s. 3–4.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ E. Bieńkowska, Mediacja w sprawach karnych, Warszawa 2011, s. 3–5.

²¹ A. Rękas, Mediacja w polskim prawie karnym, Warszawa 2011, s. 3–4.

III. Mediacja

1. Mediacje a założenia polityki karnej

Filozofia sprawiedliwości naprawczej postrzega przestępstwo w kategoriach antagonizmu sprawcy przestępstwa z ofiarą i ze środowiskiem. Celem nie jest tu ukaranie sprawcy, lecz naprawienie szkody, w czym aktywnie uczestniczą zarówno sprawca, jak i pokrzywdzony. Nie ulega wątpliwości, że państwo spowodowało ucywilizowanie prawa karnego przez zastąpienie wymierzania prywatnej zemsty karą orzeczaną i egzekwowaną w imieniu państwa. W wielu wypadkach kary nie da się uniknąć, ale nie ma być ona jedyną możliwością. Ważne jest, aby sprawca wziął na siebie naprawienie szkód spowodowanych przestępstwem i zadośćuczynił pokrzywdzonemu. Karanie pozbawieniem wolności, jak podkreśla A. Zoll, zdejmując paradoksalnie ze sprawcy przestępstwa jakikolwiek ciężar odpowiedzialności za wyrządzone zło. Ukazanie sprawcy do roli przedmiotu oddziaływań oficjalnych i jeszcze bardziej nieoficjalnych w więzieniu i nie ma nic wspólnego z wyrobieniem u sprawcy poczucia osobistej odpowiedzialności za wyrządzone zło i potrzeby jej naprawienia. Jak dalej pisze autor: „Procedura wypracowana przez sprawiedliwość naprawczą ma zapobiec zwolnieniu od odpowiedzialności, jej podstawowym założeniem jest **podmiotowe traktowanie wszystkich dotkniętych przestępstwem** (podkr. – D. S.-B.), i tym samym odpowiedzialnych za likwidację konsekwencji wywołanych przestępstwem”²².

Rekomendacje Rady Europy²³ zajmują się przede wszystkim ofiarą przestępstwa, aby wykazać słuszność zamiany sprawiedliwości retributywnej na sprawiedliwość naprawczą. Mediacja, wg Decyzji Ramowej Rady z 5.3.2001 r. o statusie ofiary w postępowaniu karnym (2001/220/SWiSW)²⁴, powinna być prowadzona przez kompetentną osobę oraz powinna dążyć do rozwiązania problemu, wynegocjowanego między stronami – ofiarą i sprawcą przestępstwa. Artykuł 10 Decyzji stanowi, że każde państwo członkowskie dąży do promowania mediacji w sprawach karnych w odniesieniu do przestępstw, dla których uzna taki środek za właściwy oraz dąży do zapewnienia, by wszelkie porozumienia osiągnięte w mediacji między ofiarą a przestępcą zostały uwzględnione.

Mediacja ułatwia rozwiązanie konfliktu – dzięki temu, że odbywa się poza bezpośrednim wpływem organów wymiaru sprawiedliwości, daje możliwość względnie swobodnego rozładowania emocji – taka forma dyskursu wydaje się odpowiednia do równoważenia ról stron i rozwiązania problemów pokrzywdzonego, a często – także sprawcy.

Jeżeli chodzi o rozwiązania przyjęte w polskim obszarze prawa karnego, to pozytywnie należy ocenić, szczególnie w kontekście rozwiązywania konfliktów o podłożu rodzinnym, regulacje, zgodne z którymi **wynik pozytywnie przeprowadzonej mediacji**

²² A. Zoll, Podmiotowość obywatelska a wymiar sprawiedliwości, Materiały II Jubileuszowego Seminarium „Sprawiedliwość naprawcza drogą do podmiotowości obywateli”, Wrocław 2009, s. 10.

²³ W szczególności rekomendacja Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie karnym materialnym i procesowym, rekomendacja Nr R(87)21 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktymizacji oraz rekomendacja Nr R(99)19 w sprawie mediacji.

²⁴ Zob. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:04:32001F0220:PL:PDF>.

powinien być wzięty pod uwagę przez sąd przy wymierzaniu kary lub odpowiednio środka karnego, co wynika z art. 53 § 3 i art. 56 KK. Następnie pozytywne skutki może mieć także możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary w trybie art. 60 § 2 pkt 1 KK, czyli kiedy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, a szkoda została naprawiona, lub pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody, a także regulacja art. 66 § 3 KK, czyli możliwość warunkowego umorzenia postępowania karnego na warunkach wskazanych w tym przepisie. Podobnie jest z zawieszeniem postępowania w trybie art. 69 § 2 KK, które uzależnione jest od takich przesłanek, jak m.in. zachowanie sprawcy po popełnieniu przestępstwa, które to zachowanie może mieć związek z postawą sprawcy podczas toczących się mediacji.

Zawarcie ugody w toku postępowania mediacyjnego może wpływać również na treść wniosku o skazanie w trybie art. 335 KPK i tym samym mieć wpływ, na wymiar grożącej oskarżonemu kary.

Rezultat mediacji może również uzasadniać odstąpienie od wymierzenia oskarżonemu kary, warunkowe zawieszenie jej wykonania lub warunkowe umorzenie postępowania jak też może mieć znaczenie przy orzekaniu o obowiązkach probacyjnych oskarżonego oraz przy zastosowaniu wobec sprawcy środka karnego w postaci obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody. W zamian za te korzyści sprawca musi przyjąć na siebie dodatkowe obowiązki wynikające z ugody. Częstsze zastosowanie mógłby znaleźć np. dozór policyjny (art. 275 KPK), w ramach którego prokurator albo sąd mogą nałożyć na oskarżonego różne obowiązki (art. 275 § 2 KPK). Przepis ten nie wspomina *expressis verbis* o zakazie zbliżania się sprawcy do ofiary, ale niewątpliwie taki zakaz mógłby zostać wobec sprawcy ustanowiony²⁵. Natomiast ustawa z 10.6.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842) wprowadziła nowe środki ochrony pokrzywdzonych przemocą w rodzinie, przede wszystkim w aspekcie izolacji sprawcy oraz skuteczniejszego oddziaływania na wszystkich etapach postępowania karnego.

2. Przesłanki prawne i faktyczne prowadzenia mediacji

Jeżeli chodzi o mediacje w sprawach karnych, ich wynik może, o czym była mowa już wcześniej, zostać uwzględniony przy wymiarze kary. Należałoby więc skłaniać się ku zastosowaniu jej w jak najwcześniejszym stadium postępowania, przede wszystkim w postępowaniu przygotowawczym, co nie przesądza o tym, że nie powinno się wykluczać jej stosowania także w późniejszych stadiach postępowania karnego, a nawet po wyroku. Jak zauważa J. Grajewski, w ustawie brak jest enumeratywnie wymienionych przesłanek, od których zależne byłoby skierowanie sprawy na drogę postępowania mediacyjnego. Zatem w każdej sprawie, niezależnie od jej „ciężaru gatunkowego” oraz etapu postępowania, można prowadzić mediacje²⁶. Organ procesowy nie może jednak skierować sprawy

---

²⁵ Por. A. Górczyńska, Mediacja w postępowaniu karnym, Prok. i Pr. 2007, Nr 6, s. 123.

²⁶ J. Grajewski, L. Paprzycki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 2003, s. 125.

na drogę mediacji z urzędu²⁷. Podstawowym kryterium przy podejmowaniu takiej decyzji powinien być charakter sprawy, a ściślej rodzaj konfliktu karnego, który powstał między stronami²⁸.

Racjonalne wydawałoby się zaniechanie lub nieprowadzenie mediacji na etapie silnego pobudzenia emocjonalnego, traumatycznych przeżyć, które zaburzają świadomy ogląd rzeczywistości i rozsądny tryb postępowania²⁹. Należałoby zatem rozpocząć mediację po dojściu do stanu równowagi emocjonalnej i umożliwić stronom podjęcie więcej niż jednej próby mediowania. Dobrym rozwiązaniem mogłaby być praktyka stosowania mediacji na wniosek strony pokrzywdzonej³⁰.

Inny pogląd mówi, że najlepsze efekty mediacyjne występują w sprawach:

- z art. 158 KK – bójki, pobicia,
- z art. 157 KK – uszkodzenie ciała,
- z art. 190 KK – groźby karalne,
- z art. 191 KK – zmuszanie do określonego zachowania,
- z art. 217 KK – naruszenie nietykalności cielesnej,
- z art. 207 KK – znęcanie.

Niemniej jednak do mediacji nie powinny trafiać sprawy, z których wynika, że sprawca jest bardzo zdemoralizowany, wykazuje znaczne nasilenie agresji, kieruje się niskim poziomem empatii albo pokrzywdzony jest wrogo nastawiony do sprawcy, nieskłonny do kompromisów, roszczeniowy i nietolerancyjny. Musi zatem być wyraźna zdolność i gotowość do mediacji stron, które mogą podejmować decyzje i są odpowiedzialne za realizację zawartych konsensusów. Ponadto o tym, czy dana sprawa nadaje się do mediacji, decydują okoliczności czynu, sytuacja, w jakiej znajdują się strony, i ich postawa. Należy przy tym pamiętać, że podstawowym założeniem mediacji jest wypracowanie porozumienia przez same strony oraz ustalenie, w jaki sposób sprawca dokona zadośćuczynienia. Strony powinny mieć zatem uczucie satysfakcjonującego i sprawiedliwego rozwiązania sporu³¹.

Zasadne byłoby wydłużenie – na wniosek mediatora – obecnie obowiązującego terminu prowadzenia mediacji w sprawach dotyczących przemocy przeciwko rodzinie z uwagi na ważkość, wrażliwość i rodzaj skomplikowania zagadnienia. Bardzo często samo „przygotowanie” podmiotów do prowadzenia mediacji wydaje się procesem bardzo pracochłonnym i wymagającym czasu niezbędnego na ucieszenie emocji i zmianę wrogich postaw stron próbujących osiągnąć porozumienie. Sama chęć do prowadzenia mediacji jest tu tylko wstępnym warunkiem chęci do zawarcia porozumienia, a proces jego osiągnięcia jest bardzo skomplikowany i nie jest wskazane prowadzenie go pod presją czasu.

²⁷ Z. Gostyński (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2003–2004, s. 352, teza 4.

²⁸ G. Skrzypczak, Szanse rozwoju mediacji w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, MoP 2003, Nr 8, s. 354.

²⁹ Por. A. Gójska, Mediacja w sprawach rodzinnych, Warszawa 2011, s. 8.

³⁰ A. Rękas, *op. cit.*, s. 11.

³¹ *Ibidem*, s. 8–10.

Przedstawione poniżej wyniki badań nad częstotliwością występowania przestępstw w sprawach związanych z użyciem przemocy pozwolą na dostrzeżenie skali zjawiska w kontekście wyżej przedstawionych założeń polityki karnej i regulacji w tym zakresie.

IV. Zestawienia danych liczbowych dotyczących postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny³²

1. Liczba spraw zarejestrowanych w 2011 r.

W 2011 r. w okręgu gdańskim toczyło się ogółem 60 937 spraw, w tym dotyczących przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny – 1542 spraw, co stanowi 2,5% ogółu zarejestrowanych postępowań w danym roku. Natomiast w 2010 r. liczba zarejestrowanych spraw dotyczących przemocy w rodzinie wynosiła 1661. W tym najwięcej z art. 207 KK, tj. 1429 postępowań.

Postępowania te zarejestrowano w następujących kwalifikacjach prawnych:

- największy odsetek stanowią przestępstwa z art. 207 § 1 i 3 KK – 1363, co wynosi 88% ogółu zarejestrowanych spraw tego rodzaju w danym roku,
- z art. 190 § 1 KK – 65 zarejestrowanych postępowań, co stanowi 4,2%,
- z art. 157 § 1 i 2 KK – 63 zarejestrowanych postępowań, co stanowi 4,1%,
- z art. 197 KK – 17 zarejestrowanych postępowań, co stanowi 1,1%,
- z art. 200 KK – 19 zarejestrowanych postępowań, co stanowi 1,2%,
- pozostałe przestępstwa z art. 148 § 1, art. 157a § 1, art. 160 § 1 i 2, art. 163 § 1 pkt 1, art. 191, 211 i 217 KK mieszczą się w przedziale od 1 do 4 wszczętych postępowań, co stanowi ok. 1,4% ogółu wszczętych spraw tego rodzaju.

2. Liczba postępowań przygotowawczych wszczętych w 2011 r.

W sumie wszczęto 41 406 postępowań przygotowawczych, w tym 1040 dotyczących przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 2,5% ogółu wszczętych postępowań. Postępowania były prowadzone w następujących kwalifikacjach prawnych:

- najwięcej stanowią przestępstwa z art. 207 § 1 i 2 KK – 922 postępowań, co stanowi ok. 88% ogółu wszczętych spraw,
- z art. 157 KK – 51 postępowań, co stanowi 4,9%,
- z art. 190 § 1 KK – 25 postępowań, co stanowi 2,4%,
- z art. 200 KK – 18 postępowań, co stanowi 1,7%,
- z art. 197 KK – 15 postępowań, co stanowi 1,4%,
- pozostałe przestępstwa z art. 148, 160, 163, 211 i 217 KK mieszczą się w przedziale od 1 do 3 wszczętych postępowań, co stanowi ok. 1,6% ogółu wszczętych spraw.

³² Zestawienie dotyczy danych z okręgu gdańskiego za 2011 r. Opracowano na podstawie informacji przekazanych przez podległe jednostki prokuratury oraz sprawozdania statystycznego z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w sprawach karnych (st. inspektor ds. biurowości *K. Mikuła*).

3. Zarejestrowani podejrzani

Ogółem w 2011 r. zarejestrowano 21 364 osób podejrzanych, w tym **387 podejrzanych** o przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 1,8% ogółu osób podejrzanych. Natomiast w 2010 r. zarejestrowano 21 773 osoby podejrzane, w tym **490 podejrzanych** o przestępstwo stosowania przemocy w rodzinie.

4. Zastosowane środki zapobiegawcze

4.1. Dozór policji pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Środek ten do 8.6.2010 r. był stosowany na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy z 29.11.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a następnie na podstawie art. 275 § 3 KPK. W 2010 r. zastosowano 5 dozorów policji pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną. W sumie w 2011 r. zastosowano wobec 855 podejrzanych środek zapobiegawczy w postaci dozoru policji, w tym wobec **47 podejrzanych** o przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 5,5% ogółu zastosowanych ww. środków. Wśród nich zastosowano **8 dozorów** policji pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną, co stanowi 17% ogółu tego typu zastosowanych środków. Kwalifikacje prawne dotyczące przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, na skutek którego zastosowano ww. środek zapobiegawczy, przedstawiają się następująco:

- 4 osoby – art. 207 § 1 KK,
- 1 osoba – art. 190 § 1 w zw. z art. 13 § 2 KK i art. 157 § 2 w zw. z art. 32 § 2 KK,
- 1 osoba – art. 207 § 1 w zw. z art. 157 § 2 w zw. z art. 31 § 2 w zw. z art. 11 § 2 KK,
- 1 osoba – art. 190 § 1 i art. 157 § 2 KK,
- 1 osoba – art. 200 § 1 KK.

4.2. Nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

W 2011 r. w okręgu gdańskim zastosowano wobec 7 podejrzanych o przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny środek zapobiegawczy w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Natomiast w 2010 r. zastosowano 5 ww. środków zapobiegawczych. Kwalifikacje prawne dotyczące ww. przestępstwa, na skutek którego zastosowano ten środek zapobiegawczy, przedstawiają się następująco:

- 4 osoby – art. 207 § 1 KK,
- 1 osoba – art. 190 § 1 w zw. z art. 31 § 2 KK i art. 157 § 2 w zw. z art. 31 § 2 KK,
- 1 osoba – art. 207 § 1 w zw. z art. 157 § 2 w zw. z art. 31 § 2 w zw. z art. 11 § 2 KK,
- 1 osoba – art. 200 § 1 KK.

4.3. Dozór policji z jednoczesnym zobowiązaniem do powstrzymania się od kontaktu z osobą pokrzywdzoną

W 2011 r. w okręgu gdańskim zastosowano 25 dozorów policji z jednoczesnym zobowiązaniem podejrzanego do powstrzymania się od kontaktu z pokrzywdzonym, co stanowi 53,2% ogółu zastosowanych dozorów policji w tej kategorii spraw. Natomiast w 2010 r. zastosowano 13 dozorów policji z jednoczesnym zobowiązaniem podejrzanego do powstrzymania się od kontaktu z pokrzywdzonym.

4.4. Wnioski do sądu o zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania

W 2011 r. ogółem skierowano do sądu 1103 wnioski o zastosowanie najsurowszego środka zapobiegawczego, tj. tymczasowego aresztowania, z czego 29 wniosków w stosunku do podejrzanych o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 2,6% ogółu skierowanych do sądu wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Kwalifikacje prawne dotyczące ww. przestępstwa, na skutek którego zastosowano ww. środek zapobiegawczy, przedstawiają się następująco:

- 12 osób – z art. 207 § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 207 § 1 w zw. z art. 157 § 1 w zw. z art. 11 § 2 KK,
- 1 osoba – z art. 207 § 1 w zw. z art. 157 § 1, z art. 11 § 2, art. 31 § 2 KK,
- 1 osoba – z art. 207 § 1, art. 190 § 1, art. 157 § 2 i art. 190a § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 207 § 1 w zw. z art. 64 § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 197 § 3 pkt 3 KK,
- 1 osoba – z art. 197 § 1 KK,
- 2 osoby – z art. 200 § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 13 § 1 w zw. z art. 197 § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 163 pkt 1 KK,
- 2 osoby – z art. 197 § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 207 § 1 w zw. z art. 157 § 2, art. 11 § 2, art. 64 § 1 KK,
- 2 osoby – z art. 148 § 1 KK,
- 1 osoba – z art. 197 § 1 w zw. z art. 200 § 1, art. 201, 11 § 2 KK,
- 1 osoba – z art. 190 § 1 KK.

4.5. Zastosowane środki zapobiegawcze w postaci tymczasowego aresztowania

W 2011 r. gdańskie sądy zastosowały ogółem wobec 997 osób środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, z czego wobec 29 podejrzanych o przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 2,9% ogółu zastosowanych środków.

Kwalifikacje prawne zarzutów postawionych podejrzanym, wobec których zastosowano ww. środek, pokrywają się z wykazanymi w pkt 4.4 niniejszego opracowania.

Należy zwrócić uwagę na fakt skierowania wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania w stosunku do 29 podejrzanych o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny oraz zastosowania ww. środka zapobiegawczego we wskazanych 29 przypadkach, co stanowi 100% uwzględnionych wniosków.

Natomiast w 2010 r. – wystosowano 45 wniosków o tymczasowe aresztowanie a wykonano 44 tymczasowe aresztowania wobec podejrzanych.

5. Sposoby zakończenia spraw w postępowaniu przygotowawczym

5.1. Odmowa wszczęcia postępowania

W 2011 r. w okręgu gdańskim łącznie odmówiono wszczęcia postępowania przygotowawczego w 11 886 sprawach, w tym o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny – 411 spraw, co stanowi 3,5% ogółu zakończonych spraw w ww. sposób. Natomiast w 2010 r. liczba spraw zakończonych odmową wszczęcia postępowania w 16 jednostkach Prokuratury Okręgowej w Gdańsku wynosiła 461 spraw.

5.2. Umorzenie

W 2011 r. w okręgu gdańskim umorzono łącznie 27 949 postępowań przygotowawczych, w tym o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny – 672 sprawy, co stanowi 2,4% spraw zakończonych w ww. sposób. Natomiast w 2010 r. umorzono 682 postępowania o przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie. Kwalifikacje prawne dotyczące umorzenia postępowań przygotowawczych w 2011 r. w sprawach o przestępstwa z użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny przedstawiają się następująco:

- z art. 207 § 1 KK – 584 umorzenia ww. spraw, co stanowi 86,9% spraw zakończonych w ww. sposób,
- z art. 190 § 1 KK – 41 umorzeń ww. spraw, co stanowi 6,1% spraw zakończonych w ww. sposób,
- z art. 157 § 1 i 2 KK – 30 umorzeń ww. spraw, co stanowi 4,5% spraw zakończonych w ww. sposób,
- z art. 197 § 1 i 2 KK – 6 umorzeń ww. spraw, co stanowi 0,8% spraw zakończonych w ww. sposób,
- z art. 200 § 1 KK – 5 umorzeń ww. spraw, co stanowi 0,7% spraw zakończonych w ww. sposób,
- pozostałe przestępstwa z art. 148 § 1, art. 191 § 1, art. 197 § 2, art. 201 i 211 KK mieszczą się w przedziale od 1 do 3 umorzonych spraw, co stanowi ok. 1,6% spraw zakończonych w ww. sposób.

Umorzenie spraw o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny miało miejsce na podstawie następujących kwalifikacji prawnych:

- z art. 17 § 1 pkt 1 KPK – 382 sprawy,
- z art. 17 § 1 pkt 2 KPK – 229 spraw,

- z art. 17 § 1 pkt 5 KPK – 5 spraw,
- z art. 17 § 1 pkt 7 KPK – 5 spraw,
- z art. 17 § 1 pkt 10 KPK – 17 spraw,
- z art. 17 § 1 pkt 11 KPK – 2 sprawy,
- z art. 322 § 1 KPK – 30 spraw,
- z art. 324 KPK – 2 sprawy.

Łącznie w okręgu gdańskim w 2011 r. zakończono odmową wszczęcia i umorzeniem 39 835 spraw, z czego **1083** spraw o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 2,7% spraw zakończonych w ww. sposób. Natomiast ogólna liczba spraw dotyczących przemocy w rodzinie umorzonych w 2010 r. wynosiła **682** sprawy.

5.3. Skierowanie sprawy do sądu

W 2011 r. w okręgu gdańskim zakończono skierowaniem do sądu łącznie 14 950 postępowań, w stosunku do 17 492 osób. I tak kolejno:

- 1) 14 205 akty oskarżenia w odniesieniu do 16 713 osób,
- 2) 695 wnioski o warunkowe umorzenie postępowania karnego w odniesieniu do 729 osób,
- 3) 2 wnioski o rozpoznanie sprawy w trybie przyspieszonym w odniesieniu do 2 osób,
- 4) 48 wniosków o umorzenie sprawy na podstawie art. 324 KPK w stosunku do 48 osób.

W tym o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny skierowano:

- 353 **akty oskarżenia** w stosunku do 357 osób, tj. 2,5% ogółu aktów oskarżenia skierowanych do sądu w stosunku do 2,1% sprawców przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny. Przy czym akty oskarżenia skierowano na podstawie następujących kwalifikacji prawnych:
  - z art. 207 § 1 KK – 289, co stanowi 81,9% aktów oskarżenia w ww. sprawach,
  - z art. 190 § 1 KK – 20, co stanowi 5,7% aktów oskarżenia w ww. sprawach,
  - z art. 157 § 1 i 2 KK – 26, co stanowi 7,4% aktów oskarżenia w ww. sprawach,
  - z art. 197 § 1, 2 i 3 KK – 8, co stanowi 2,3% aktów oskarżenia w ww. sprawach,
  - z art. 200 § 1 i 2 KK – 7, co stanowi 1,98% aktów oskarżenia w ww. sprawach,
  - oraz z art. 148 § 1–4 i z art. 163 § 1 pkt 1, art. 191 § 1, art. 217 § 1 KK – po 1 akcie oskarżenia, co stanowi 0,72% aktów oskarżenia ww. sprawach.
- 5) 1 **wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego**, w stosunku do 1 osoby, co stanowi 0,14% ogółu skierowanych do sądu wniosków o warunkowe umorzenie w stosunku do 0,13% sprawców przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodzin. Przy czym wniosków o warunkowe umorzenie postępowania karnego wobec sprawców przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny skierowano w postępowaniu toczącym się na podstawie: art. 157 § 2 KK – był 1 wniosek w jednej sprawie i stanowi to 100% wniosków o warunkowe umorzenie postępowania w ww. sprawach,
- 6) 2 **wnioski o umorzenie w trybie art. 324 KPK** w stosunku do 2 osób, co stanowi 4,16% ogółu skierowanych do sądu wniosków o warunkowe umorzenie co do 4,16% osób.

5.4. Zakończenie sprawy w postępowaniu sądowym w 2011 r.

Prawomocne wyroki skazujące zostały wydane łącznie w stosunku do 16 639 osób, z czego wobec 332 osób wydano wyrok skazujący w sprawach z oskarżenia o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, co stanowi 2% ogółu skazanych w 2011 r.

Spśród 332 osób skazanych za przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny 55 ukarano **bezwzględny pozbawieniem wolności**, co stanowi 16,6% wyroków za te przestępstwa.

Ponadto w 2011 r. prokurator wobec 7 z 357 osób wniósł o **orzeczenie środka karnego**, określonego przez:

- art. 41 § 1 KK – zakaz zajmowania danego stanowiska albo wykonywania danego zawodu – wobec 4 osób,
- art. 41a § 2 KK – obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania danego miejsca pobytu bez zgody sądu – wobec 3 osób,
- co łącznie stanowi 2% ogółu oskarżonych o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, w stosunku do których skierowano ww. wnioski.

Prokurator, wystosowując akty oskarżenia wobec 357 osób o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, skierował wraz z nimi 36 wniosków na podstawie art. 335 KPK – o wydanie wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionej z oskarżonym kary lub środka karnego. W tych sprawach prokurator wniósł o orzeczenie obowiązków określonych w art. 72 § 1 KK. I tak kolejno w:

- art. 72 § 1 pkt 5 KK, tj. powstrzymywania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających – wobec 106 osób, co stanowi 29,7% ogółu oskarżonych w tej kategorii, w tym łącznie z art. 335 KPK – 31 osób,
- art. 72 § 1 pkt 6 KK, tj. poddania się leczeniu – wobec 23 osób, co stanowi 6,44% ogółu oskarżonych w tej kategorii, w tym łącznie z art. 335 KPK – wobec 2 osób,
- art. 72 § 1 pkt 7 KK, tj. powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach – wobec 11 osób, co stanowi 3,08% ogółu oskarżonych w tej kategorii spraw,
- art. 72 § 1 pkt 7a KK, tj. **powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym** lub innymi osobami w określony sposób – wobec 10 osób, co stanowi 2,8% ogółu oskarżonych w tej kategorii,
- art. 72 § 1 pkt 7b KK, tj. **opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym** – wobec 5 osób, co stanowi 1,4% ogółu oskarżonych w tej kategorii,
- art. 72 § 1 pkt 8 KK, tj. innego stosownego postępowania w okresie próby – wobec 18 osób, co stanowi 5,1% ogółu oskarżonych w tej kategorii, w tym łącznie z art. 335 KPK – wobec 3 osób.

W 2011 r. prokuratorzy skierowali do sądu 356 spraw dotyczących przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny w stosunku do 360 osób. W tym 1 sprawę, w stosunku do 1 osoby z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania

karnego, co stanowi ogółem 0,14% spraw zakończonych w stosunku do 0,13% osób oskarżonych w tej kategorii przestępstw.

Składając wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego, nie wnioskowano jednocześnie o nałożenie **obowiązku określonego w art. 67 § 3 KK** (m.in. naprawienia szkody w całości lub części, przeproszenia pokrzywdzonego).

W toku postępowania wykonawczego w 2011 r. prokuratorzy okręgu gdańskiego skierowali łącznie 4 wnioski w przedmiocie izolacji sprawców przemocy w rodzinie od ofiar, wszystkie w trybie art. 74 § 2 w zw. z art. 72 § 5 KK.

5.5. Zastosowanie mediacji w postępowaniu przygotowawczym w 2011 r.

Postępowanie mediacyjne (art. 23a i 325i § 2 KPK) w postępowaniu przygotowawczym nie było prowadzone w 2010 r. przez jednostki organizacyjne Prokuratury Okręgowej w Gdańsku. Natomiast w 2011 r. w okręgu gdańskim prowadzono jedno postępowanie przygotowawcze, w którym zastosowano postępowanie mediacyjne, mianowicie w sprawie dotyczącej groźby popełnienia przestępstwa z art. 190 § 1 KK. Mediacja zakończyła się brakiem ugody.

V. Wnioski i postulaty

Uważa się, że w praktyce najczęściej do mediacji dochodzi w sprawach dotyczących przestępstw przeciwko: życiu i zdrowiu (art. 157, 158 i 159 KK), wolności (art. 190 i 191 KK), **rodzinie i opiece** (art. 207 i 209 KK), czci i nietykalności cielesnej (art. 212, 216 KK), mieniu (art. 278, 284, 288 KK), bezpieczeństwu w komunikacji (art. 177 § 1 KK) – nieumyślne spowodowanie wypadku, w którym inna osoba odniosła obrażenia ciała³³. Według niektórych poglądów naukowych przestępstwo znęcania występuje często w zbiegu z przestępstwem groźby karalnej, zatem realna staje się przesłanka w postaci obawy popełnienia przez oskarżonego przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu³⁴.

Jednak powyższe badania tego nie potwierdzają, co prawda dotyczą one wąskiego obszaru – okręgu gdańskiego, niemniej jednak **wykazują jednostkowe wykorzystanie instytucji mediacji co do przestępstw stosowania przemocy w rodzinie, w postępowaniu przygotowawczym**. Zatem w codziennej praktyce prowadzenia postępowań przygotowawczych mediacja nie odgrywa w zasadzie żadnej roli, przynajmniej w okręgu gdańskim. Należy przy tym zauważyć, że liczba przestępstw przeciwko rodzinie wzrasta, co da się stwierdzić na podstawie powyższych badań prowadzonych na przestrzeni 2 lat. Być może fakt ten wynika z większego uświadomienia samych pokrzywdzonych i społeczeństwa na skutek prowadzonych programów i działań edukacyjnych. Mediacja byłaby więc tu nieocenionym elementem pomagającym w rozwiązywaniu konfliktów, które pojawiają się w społeczeństwie coraz bardziej świadomym swoich praw.

³³ H. Pawlak, Mediacja w świetle danych Ministerstwa Sprawiedliwości, Konferencja naukowa „Mediacja w polskiej rzeczywistości” zorganizowana 11.9.2002 r. przez Rzecznika Praw Obywatelskich, Łódź 2003, s. 15.

³⁴ Por. A. Kowalczyk, *op. cit.*, s. 140.

Z wyżej przedstawionych badań wynika, że zmiana wprowadzona ustawą z 10.6.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw³⁵ okazała się bardzo istotna. Powołana tu regulacja dotycząca nowego środka zapobiegawczego w postaci **nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym** (art. 275a § 1 KPK) otworzyła nowe możliwości przed organami państwa w zakresie przeciwdziałania przemocy. W okręgu gdańskim w 2010 r. środek ten znalazł zastosowanie – 5, a w 2011 r. – 7 razy. Jak już wspomniano, zastosowanie tego środka przez prokuratora uzależnione jest od powzięcia obawy, że sprawca, który dopuścił się aktu przemocy wobec najbliższych, nadal będzie stosował przemoc. Należy przy tym wskazać, że sprawca, na wniosek, ma zagwarantowane miejsce pobytu w noclegowni, co jednoznacznie kończy spory na temat jego eksmisji „na bruk”. Zastosowanie tego środka powinno ograniczyć sytuacje, w których to osoba pokrzywdzona zmuszona była do opuszczenia mieszkania z uwagi na stosowaną względem niej przemoc, a sprawca mógł bezkarnie pozostawać dalej w lokalu. Obecna regulacja może wyrównywać szanse pokrzywdzonego przeżywającego traumę niedawnych przeżyć ze sprawcą, który jest powodem owych horrendów, co byłoby ze wszech miar wskazane z uwagi na dobro pokrzywdzonego i możliwości odzyskania przez niego spokoju.

Wydaje się, że środki w postaci zakazu zbliżania się na określoną odległość przez sprawcę do osoby pokrzywdzonej (art. 39 pkt 2b KK) czy nakazu opuszczenia przez sprawcę lokalu zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną (art. 39 pkt 2e KK) dają poczucie sprawiedliwości i przywracają właściwe proporcje, przy czym środki orzekane są tylko na pewien czas – do momentu podjęcia innej decyzji przez sąd, zatem poczucie sprawiedliwości jest trochę iluzoryczne. Co prawda nowe uregulowania dają wymiarowi sprawiedliwości narzędzia do walki z przemocą w rodzinie, zapewniają bezpieczeństwo i ochronę pokrzywdzonym, umożliwiają skuteczniejszą i szybszą reakcję oraz pozwalają na faktyczne izolowanie sprawców przemocy od osób pokrzywdzonych, ale nie zapewniają pokrzywdzonemu powrotu do równowagi i spokoju w przyszłości. Ofiary przemocy w rodzinie często nie chcą zrywać więzi rodzinnych, pragną przede wszystkim poprawy jakości ich życia, co wiązałoby się ze zmianą zachowania sprawcy. Zatem wypracowanie kompromisu, uświadomienie sobie przez sprawcę szkodliwości jego dotychczasowego zachowania i skutków podejmowanych przez niego działań, a także poddanie się oddziaływaniu programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców mogą powodować eliminację zachowań agresywnych w przyszłości oraz zmniejszenie powrotności do przestępstwa, a co się z tym wiąże, powinno to zwiększyć bezpieczeństwo i satysfakcję osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Trzeba zatem traktować podmiotowo strony konfliktu i dać im szansę na wypracowanie konsensusu, znalezienie swojego złotego środka, naprawienie szkód, możliwość zawarcia ugody. Słowem, należy dać szansę mediacji, programom naprawczym, oddziaływaniom psychologicznym, leczniczym, a tym samym zmniejszyć wpływ tego typu spraw do sądu, zostawiając jedynie miejsce dla tych spraw, w których kary nie da się uniknąć. Trzeba izolować tylko tych, którzy nie rokują poprawy i stanowią zagrożenie dla innych członków społeczności.

³⁵ Dz.U. z 2010 r. Nr 125, poz. 842.